

Antoni Serebnicki

Ukrainika w dorobku naukowym profesora Bazylego Białokozowicza

---

Acta Polono-Ruthenica 6, 59-71

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Antoni Serednicki
(Polska, Warszawa)

Ukrainika w dorobku naukowym profesora Bazylego Białokozowicza

Bogaty dorobek naukowy profesora Bazylego Białokozowicza dotyczy wielu dziedzin z zakresu badań nad literaturą rosyjską, białoruską i ukraińską, polsko-rosyjskimi, polsko-białoruskimi i polsko-ukraińskimi powiązaniem literackimi. Odnosi się on także do folklorystyki, dialektologii, bibliografii, tudzież powiązań religijnych i historycznych oraz do stosunków białorusko-ukraińskich i rosyjsko-ukraińskich. W swoich badaniach postawił on także ważne problemy z zakresu polsko-litewskich i polsko-łotewskich stosunków społeczno-literackich i kulturowych oraz kwestię pośrednictwa rosyjskiego w dziejach polsko-kaukaskich powiązań literackich, kulturalnych i naukowych.

Chociaż badania rusycystyczne i białorutenistyczne przeważają, to jednak dorobek ukrainistyczny profesora Białokozowicza jako badacza, redaktora, pedagoga, wykładowcy uniwersyteckiego i działacza społecznego jest znaczący i stawia go w rzędzie najwybitniejszych ukrainoznawców w Polsce. Profesor niektóre ze swych prac ogłosił po ukraińsku. Dla przykładu wymienimy artykuł o korespondencji Ukraińców z Podlasia, Chełmszczyzny i Łemkowszczyzny z Lwem Tołstojem.¹ W roczniku „Український Календар” (1984) ukazał się jego artykuł o Mikołaju Janczuku, a w roczniku następnym esej o Michaile Szołochowie², w którym autor podkreślał, że matka Szołochowa była Ukrainką. W roku 1995 Białokozowicz redagował wydany przez Związek Ukraińców Podlasia zbiorek poezji ukraińskich Jurija Traczuka *Райські двері*.³ Napisał też postowie do tego zbioru o twórczej drodze Jurija Traczuka do narodowej i poetyckiej toż-

---

¹ Б. Бялокозович, *Листування з Л. Толстим*, „Наша Культура”, Варшава 1960, nr 12, s. 12.

² Б. Бялокозович, *Микола Янчук*, „Український Календар”, Варшава 1984, s. 223–228; tenże, *Михайло Шолохов – син Донської землі*, ibidem, 1985, s. 119–122.

³ Ю. Трачук, *Райські двері*, ред. Б. Білокозович, вид. Союзу українців Підляшшя, Більськ-Підляський (Bielsk Podlaski) 1995, 64 s.

samości.⁴ Po M. Janczuku to już druga publikacja Białokozowicza ukazująca drogę twórcy z Podlasia do ukraińskiej świadomości narodowej. Swój esej profesor zakończył wnioskiem: „Особисте заангажування Юрія Трачука як поета є причиною того, що його вірші читаються з непослабленим, а навіть постійно зростаючим зацікавленням – від початку до кінця. Багатство змісту, вразливість відчуттів і свіжість пізнань, прекрасна мова і влучність поетичного слова справляють, що він збагачує таким творчим і неповторним способом українську національну культуру, поширюючи її територіально, тематично і проблемно, надаючи їй нове дихання і форму, а тим самим відкриваючи перед нею нові пізнавальні і перспективні горизонти розвитку”.⁵

W zbiorowej publikacji Podkarpackiego Uniwersytetu im. Wasyła Stefanyka w Iwano-Frankiwsku z okazji 75-lecia urodzin wybitnego literaturoznawcy Marka Teplіńskiego B. Białokozowicz po ukraińsku opublikował esej pt. *Z dziejów diaspory ukraińskiej. Antoni Serednicki w kręgu polsko-ukraińskich wzajemności literackich*.⁶ Białokozowicz występował też na łamach ukraińskiego czasopisma „Над Бугом і Нарвою”.⁷ W 1980 roku wygłosił obszerny odczyt o Szolochowie w świetlicy Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego (UTSK) w Warszawie. Dzisiaj profesor jest członkiem Stowarzyszenia Warszawa-Kijów, bierze czynny udział w zebraniach poświęconych polsko-ukraińskim stosunkom społeczno-literackim. Jako pedagog zagadnienia ukraińskie porusza w wykładach, seminariach oraz proponuje tematy ukrainistyczne studentom do prac dyplomowych. Tworząc swoją szkołę naukowo-badawczą w zakresie komparatystryki polsko-wschodniosłowiańskiej, B. Białokozowicz obszernie uwzględniał polsko-ukraińskie pogranicze literackie w kontekście szerokich sławistycznych

⁴ Б. Білокозович, *Дорога Юрія Трачука до національного і поетичного самовизначення*, ibidem, s. 51–62.

⁵ Ibidem, s. 62.

⁶ Б. Я. Бялокозович, *З історії української діаспори. Антін Середницький у колі польско-українських культурних взаємин*, [w:] *Література. Літературознавство. Життя. Збірник наукових праць й матеріалів на пошану доктора філологічних наук, професора Марка Веніаміновича Тепліньського*, відповід. ред. І. В. Козлик, Прикарпатський університет ім. В. Стефаника. „Плаїт” – ТзОВ „Поліскан”, Івано-Франківськ 1999, s. 279–287. Zob. też: B. Białokozowicz, *Antoni Serednicki – rzecznik i orędownik polsko-ukraińskiego przymierza, porozumienia i współpracy*, „Acta Polono-Ruthenica”, t. 4, red. tomu A. Bartoszewicz, Olsztyn, Wyd. WSP 1999, s. 291–309.

⁷ B. Białokozowicz, *M. Janczuk i jego szkic podlaski „Wiedźma”*, „Над Бугом і Нарвою”, Більськ Підляський 1993, nr 2, s. 23–26.

powiązań kulturowych. Świadczą o tym m. in. następujące rozprawy doktorskie wykonane i obronione pod jego kierunkiem jako promotora: Włodzimierz Poczynajło, *Piotr I i Petersburg w twórczości Mickiewicza, Puszkina i Szewczenki* (1975), Włodzimierz Stochel, *Mickiewicz, Puszkina i Szewczenko w literaturze białoruskiej lat 1863–1917* (1975), Włodzimierz Wilczyński, *Syrokomla i literatury wschodniosłowiańskie* (1975), Waclaw Szerszunowicz, *Kazimierz Andrzej Jaworski wobec literatur wschodniosłowiańskich* (1979). Poszerzały one polską komparatystykę literacką tematycznie oraz wzbogacały i pogłębiały problemowo. Zasługują też na uwagę prace magisterskie o tematyce ukraińskiej. Tytułem przykładu wymieńmy tu jedynie niektóre z nich, wykonane pod jego kierunkiem w Olsztynie w Wyższej Szkole Pedagogicznej i na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim: Aleksandra Demkowicz, *Rosyjska twórczość Tarasa Szewczenki. Próba monografii* (1994), Danuta Pruchnicka, *Życie społeczno-kulturalne Ukraińców gminy Banie Mazurskie w latach 1947–1989* (1997), Jarosława Pyczak, *Folklor ukraiński w twórczości Mikołaja Gogola* (1999), Ewa Drozd, *Antoni Serednicki jako pisarz, krytyk literacki i orędownik polsko-ukraińskich stosunków społeczno-kulturalnych* (2000), Anna Hnatiuk, *Folklor i literatura piękna na łamach „Kalendarza Ukraińskiego” w latach 1963–1988* (2000).

Profesor napisał szereg prac o literatach i uczonych ukraińskich. Do nich należy m.in. artykuł o Szewczence.⁸ Wnosi on pionierski wkład do szewczenkoznawstwa dzięki wyświetleniu sprawy popularyzacji autora *Kobzarza* na gruncie rosyjskim przez M. Janczuka, co uszło uwadze ukraińskim znawcom Szewczenki. W monografii o Mikołaju Janczuku Białokozowicz podkreślał: „Janczuk doskonale poznał twórczość Szewczenki, zaczytywał się jego poezją. W niej odnajdywał siebie i swoją tożsamość. Duże wrażenie na nim wywarł m. in. poemat *Hajdamacy*, w którym autor szeroko spożytkował bogaty folklor ukraiński. Do opery opartej na motywach tego utworu Janczuk ułożył libretto, a jego przyjaciel M. Łysenko, znany kompozytor ukraiński, napisał nawet muzykę do części tekstu”.⁹ Również w rozprawie *Mikołaj Janczuk (1859–1921). Podlaski dialog kultur na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim – wczoraj i dziś* Białokozowicz stwierdził, że Janczuk „w wierszach *Moja muza* i *Ostatnie życzenie* wyróżnił intymne wręcz nawiązanie do Szewczenkowskiej tradycji umiłowania narodu, ziemi ojczystej i wolności, tak znakomicie wyrażonej w genialnym *Testa-*

---

⁸ B. Białokozowicz, *Taras Szewczenko i kształtowanie się świadomości narodowej Mikołaja Janczuka*, [w:] *W kręgu kultury ukraińskiej*, pod red. W. Piłata, Olsztyn, Wyd. WSP 1995, s. 123–135.

⁹ B. Białokozowicz, *Mikołaj Janczuk (1859–1921). Podlaskie skrzyżowania tradycji słowiańskich*, Olsztyn, Wyd. WSP 1996, s. 159.

mencie, który stał się świętością narodową Ukrainy”.¹⁰ Szerzej o znaczeniu Szewczenki w życiu i działalności Janczuka czytelnik znajdzie informacje we wspomnianym już szkicu *Taras Szewczenko i kształtowanie się świadomości narodowej Mikołaja Janczuka*. Konstatował tam m. in.: „Dorobek Szewczenki Janczuk starał się odczytać i ocenić z dystansu, z odpowiedniej perspektywy koniecznej do dojrzenia twórcy i jego dzieła już «uhistorycznionego», lecz wciąż żywotnego, pulsującego trwałymi i niezniszczalnymi wartościami. Z pełnym przekonaniem głosił przeto swoją myśl przewodnią, że spuścizna Szewczenki stanowi żywe i wciąż aktualne dziedzictwo pomnażające kulturę zarówno ukraińską, jak i światową”.¹¹

Mikołaj Janczuk, zdaniem B. Białokozowicza, trafnie i wnikliwie ukazał wszystkie te problemy, które nurtowały jego samego, wydobyl te motywy, wątki i elementy, które były szczególnie bliskie i drogie jego mentalności i sercu. Twórczy i nowatorski wkład M. Janczuka do szewczenkoznawstwa określił w następujących słowach:

„Janczuk omówił także trudną i złożoną drogę życiową i twórczą poety, przeciwności losu, tragiczne momenty jego biografii, związki z dziejami Ukrainy, życiem ludu i folklorem ukraińskim oraz rolę w literaturze ukraińskiej i znaczenie w życiu narodu ukraińskiego. Janczuk szczególnie wysoko ocenił narodowe źródła i ludowe korzenie twórczości Szewczenki. Przeniknął bowiem poeta do samego jądra ludowości, a poprzez swoje dokonania artystyczne nadał jej zupełnie nowy kontekst i odmienny kształt. Ważny przeto pozostaje ogólny historycznie się obiektywizujący bilans. Prawda w wymiarze historycznym, zdaniem Janczuka, ujawniła się w podmiotowości Szewczenki, w jego aktywności programowej i faktotwórczej, odciskającej swe wyraźne piętno na życiu Ukraińców i kształtującej ich nowoczesną świadomość narodową. Wielkim nakazem moralności tego piewcy ludu jest to, że nawet w najcięższych okresach swego życia rzadko upadał na duchu i nie tracił wiary w potencjalne możliwości swego narodu. Testament Szewczenki jest tu wysoce zobowiązujący”.¹²

Bazyli Białokozowicz w pełni udowodnił, że życie, działalność i twórczość Szewczenki stanowiły dla Janczuka niezbywalny dowód realizacji własnej

¹⁰ B. Białokozowicz, *Mikołaj Janczuk (1859–1921). Podlaski dialog kultur na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim – wczoraj i dziś*, [w:] *Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej Polskiej Akademii Umiejętności*, pod red. R. Łuznego i A. A. Zięby, t. 4, Kraków 1997, s. 131.

¹¹ B. Białokozowicz, *Taras Szewczenko i kształtowanie się świadomości...*, s. 131.

¹² *Ibidem*, s. 132.

osobowości w kontekście narodowym, a jego dokonania artystyczne były również natchnieniem dla własnej twórczości literackiej wielkiego Podlasiianina.

Nieprzemijające znaczenie ma cytowana już wyżej monografia Białokozowicza o Mikołaju Janczuku. Stanowi ona nowatorski i odkrywczy wkład do sławistyki nie tylko polskiej, ale i ukraińskiej.¹³ Profesor napisał też artykuł o przedwcześnie zmarłym doktorze Włodzimierzu Poczynajle (1939–1979), adiunkcie i kierowniku Zakładu Filologii Rosyjskiej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie, autorze świetnych rozpraw o powiązaniach literatury ukraińskiej i rosyjskiej doby romantyzmu oraz polsko-wschodniosłowiańskich, w tym zwłaszcza polsko-ukraińskich, związkach literackich i kulturalnych.¹⁴

W innej publikacji *Polonistyka radziecka* (1985) Białokozowicz opracował obszernie noty biograficzne o następujących uczonych ukraińskich: Julii Bułachowskiej, Ołeksandrze Hrybowskiej, Dorze Kacnelson, Romanie Kyrzczowie, Stanisławie Lewińskiej, Iwanie Łożyńskim, Hryhoriju Werwesie i Walerii Wiedinej. Do pierwszego tomu edycji *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny* napisał hasła o ukraińskich polonofilach Ołeksandrze Hrybowskiej (Aleksandrze Grybowskiej) i Romanie Kyrzczowie. Powyższe dwa hasła, uzupełnione i uaktualnione, zostały również zamieszczone w nowej edycji *Literatura polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny* (2000, t. 1, s. 209, 350). Wśród 177 biogramów zebranych systemem holenderskim w drugim tomie *Słownika badaczy literatury polskiej* (1998) pod redakcją Jerzego Starnawskiego znalazło się również opracowanie pióra B. Białokozowicza poświęcone O. Hrybowskiej jako ukraińskiej badaczce i propagatorce literatury polskiej oraz jej powiązaniom z literaturami wschodniosłowiańskimi.

Zainteresowanie problematyką ukraińską B. Białokozowicza wynikało z jego integralnej koncepcji polsko-wschodniosłowiańskich stosunków i powiązań literackich. Dał temu wyraz w następujących pracach komparatystycznych o charakterze teoretycznoliterackim i metodologicznym:

---

¹³ Zob. moją recenzję: A. Serednicki, *Wybitne osiągnięcie w dziedzinie polskiej komparatyki*, „Przegląd Humanistyczny”, Warszawa 1998, nr 2, s. 161–164. Por. też: T. Zaniewska, *Człowiek pogranicza*, „Dziś”, Warszawa 1997, nr 8 (83), s. 122–126; T. Занеўска, *Мікалай Янчук — вялікі забыты*, „Ніва”, Беласток 1997, nr 16 (2136), s. 9; П. Івинский, *Новая книга о балто-славянском пограничье*, „Эхо Литвы”, Вильнюс 1997, nr 212 (16118), s. 5; M. Roszczenko, *Pierwsza monografia o podlaskim intelektualistach*, „Над Бугом і Нарвою”, 1998, nr 3–4, s. 59–61; T. Wołdak-Janowska, *Pewien unita – Mikołaj Janczuk*, „Czasopis”, Białystok 1999, nr 7–8, s. 43.

¹⁴ B. Białokozowicz, *Włodzimierz Poczynajło*, „Slavia Orientalis”, Warszawa 1980, nr 4, s. 531–538.

- *Polsko-wschodniosłowiańskie stosunki literackie jako problem badawczy* (1974);
- *Zadania i kierunki rozwoju slawistyki i rusycystyki polskiej* (1976);
- *Сравнительное литературоведение и культурный обмен* (1988);
- *Pogranicze i kresy w literaturze pięknej. Przyczynek do polsko-białoruskich i polsko-ukraińskich stosunków literackich* (1991);
- *Polsko-wschodniosłowiańskie pogranicze kulturowe. styki i kresy jako problem badawczy* (1994);
- *Polsko-wschodniosłowiańskie pogranicze kulturowe* (1998).

W rozważaniach swoich jako jeden z pierwszych upominał się o uwzględnienie i poszanowanie twórczości polskiej takich pisarzy ukraińskich, jak Iwan Franko, Michał Pawłyk i Bohdan Łepki.¹⁵ Wysoko cenił i szanował dorobek ukrainistyczny m.in. takich badaczy polskich, jak Marian Jakóbiec, Elżbieta Hornowa, Mieczysław Inglot i Zbigniew Barański.¹⁶ Uznanie wobec ukrainistycznych osiągnięć naukowych M. Jakóbca znalazło swój wyraz w biogramach opublikowanych w przewodnikach encyklopedycznych.¹⁷ Ewolucję koncepcji teoretycznoliterackich i metodologicznych w zakresie komparatystyki wschodniosłowiańskiej w kierunku kulturologii prześledził na podstawie wnikliwej analizy bogatej puźniczny naukowej Ryszarda Łuźnego.¹⁸

W redagowanych przez siebie wydaniach seryjnych, jak „Studia Polono-Slavica Orientalia. Acta Litteraria”, „Slavia Orientalis”, a także w niektórych olsztyńskich rocznikach „Acta Polono-Ruthenica” oraz w dziele *Polonistyka radziecka* Białokozowicz umieszczał prace uczonych ukrainistów z Polski, Ukrainy i Rosji. Chodzi tu o publikacje takich autorów z Polski jak R. Łuźny, J. Hryckowian, E. Wiśniewska, M. Kupłowski, F. Nieuważny, M. Kasjan, E. Pazdro, S. Kozak, W. Mokry, B. Nazaruk, W. Poczynajło, A. Serebnicki, W. Wilczyński, oraz ukraińskich i rosyjskich – J. Bułachowska, O. Hrybowśka, R. Kyr-

¹⁵ B. Białokozowicz, *Polsko-wschodniosłowiańskie stosunki literackie jako problem badawczy*, „Studia Polono-Slavica Orientalia. Acta Litteraria”, Wrocław, Ossolineum 1974, t. 1, s. 17.

¹⁶ Ibidem, s. 9–10, 20–23, 27–31, 39, 43.

¹⁷ B. Białokozowicz, *Marian Jakóbiec*, [w:] *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa, PWN 1984, t. (A–M), s. 383–384; tenże, *Marian Jakóbiec*, [w:] *Literatura polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN 2000, t. 1 (A–O), s. 246–247.

¹⁸ B. Białokozowicz, *Profesor Ryszard Łuźny i jego wschodniosłowiańskie fascynacje naukowe. Kształtowanie się kulturologicznej szkoły badawczej*, „Acta Polono-Ruthenica”, t. 2, 1997, s. 3–41. Zob. też biogram: B. Białokozowicz, *Ryszard Łuźny*, [w:] *Literatura polska XX wieku*, s. 399.

czw, W. Wiedina, H. Werwes, O. Nachlik, J. Nachlik, W. Wasylenko, R. Rady-szewski, I. Woronczuk, S. Tkaczow, I. Betko, W. Pućko, I. Kozłyk, D. Kacnel-son, A. Lipatow i innych. Niektóre prace tych autorów były drukowane po ukra-ińsku. Tom 12 „Studiów Polono-Slavica Orientalia” (1990) poświęcił całkowicie tematyce ukraińskiej. We wstępie do tego tomu redakcja pisała: „obok prac ba-daczy reprezentujących polskie ośrodki badawczo-uczelniane (Koszalin, Toruń) publikujemy tym razem pięć prac radzieckich uczonych z Kijowa i z Moskwy oraz z Charkowa i ze Lwowa. Spośród autorów zagranicznych przedstawiamy rozprawę Aleksandra Lipatowa o nastawieniu teoretycznoliterackim i teoriopo-znaczym, traktującą o baroku w literaturach wschodniosłowiańskich w kontek-ście szerszych zjawisk kulturowych i europejskiego prądu estetyczno-histo-rycznoliterackiego. Również artykuł Walerii Wiedinej dotyczy zagadnień estetyki i teorii literatury; autorka bowiem penetruje problem genezy koncepcji estetycz-nych realizmu krytycznego na podstawie analizy związków twórczości Józefa Ignacego Kraszewskiego, Hryhorija Kwitki-Osnowianenki i Mikołaja Gogoła. Z kolei w problematykę estetyki odbioru czołowych romantyków Wschodniej Sło-wiańszczyzny – Aleksandra Puszkina i Tarasa Szewczenki – w obszarze eseistyki współczesnej wybranych pisarzy rosyjskich, ukraińskich i polskich XX w. po-dejmuje w swoim szkicu problemowym Julia Bułachowska. Dwaj pozostali ba-dacze ukraińscy w przedłożonych do tego tomu studiach skoncentrowali uwagę na unikatowych, nie zbadanych źródłach archiwalnych. M. in. Roman Kyrcziw podjął się analizy tekstologicznej i historycznoliterackiej nieznanego rękopisu Józefa Dunina Borkowskiego w kontekście ukraińskiego folkloru, natomiast Wo-łodymyra Wasylenkę zafrapował problem juveniliów Bolesława Stanisława Le-śmiana powstałych w okresie kijowskim, a także zagadnienie związków polskie-go poety z literaturą rosyjską i ukraińską”.¹⁹ Dalej redakcja informuje o dodatk-owych materiałach archiwalnych, które autorzy dołączyli do swoich prac.

W dorobku naukowym Białokozowicza ważkie miejsce zajmują mickie-wicziana – wschodniosłowiańskie, nadbałtyckie i kaukaskie. Wśród nich wyodr-ębnił mickiewicziana ukraińskie. Zaprezentował je m. in. na Międzynarodo-wej Konferencji Naukowej UNESCO (Mińsk, 28 IX–1 X 1982) w swoim refera-cie o Mickiewiczu i literaturach wschodniosłowiańskich²⁰ oraz na III Międzyna-

---

¹⁹ *Od redakcji*, „Studia Polono-Slavica Orientalia. Acta Litteraria”, 1990, t. 12, s. 5–6.

²⁰ Б. Бялокозович, *Мицкевич в восточнославянских литературах*, [w:] *Славянские культуры и мировой культурный процесс. Материалы Международной Научной Конференции ЮНЕСКО*, Минск, „Наука и техника” 1985, s. 230–234.

rodowej Konferencji Naukowej w Szczecinie *Słowo. Tekst. Czas.*²¹ Autor wychodzi z założenia, iż Mickiewicz odegrał dużą rolę w kształtowaniu się nowoczesnej literatury ukraińskiej. Poeta polski inspirował twórczość wysoce odpowiedzialną w perspektywie dziejowej, co też znakomicie zaświadczyli twórcy nowożytnej literatury ukraińskiej: Taras Szewczenko, Petro Hułak-Artemowski, Lew Borowykowski, Łesia Ukrainka, Mychajło Kociubynskyj, Mychajło Starcyk i wielu innych. *Knyhy bytija ukrajinskocho narodu* Mykoły Kostomarowa mają wiele wspólnych idei, motywów, wątków, nawiązań, ujęć i elementów twórczych z *Księgami narodu i pielgrzymstwa polskiego* Adama Mickiewicza. Dla Iwana Franki Mickiewicz stanowił istotny problem zarówno w dziedzinie twórczości literackiej, jak i późniejszej jego recepcji (tzw. wallenrodyzm). Do arcydzieł ukraińskiej sztuki translatorskiej zalicza badacz *Ode do młodości* w przekładzie Pawła Tyczyny oraz *Pana Tadeusza* w tłumaczeniu Maksyma Rylskiego. Inkrustacje, nawiązania i cytacje z Mickiewicza w poezji ukraińskiej występują nader często (najdobitniej w słowie poetyckim Mykoły Bażana oraz w poezji Wołodymyra Sosiury, Mykoły Szapowała, Dmytro Pawłycki i wielu innych), ale – zdaniem badacza – „nie ulega najmniejszej wątpliwości, iż najbardziej znaczące zasługi w szeroko pojętej mickiewiczologii ukraińskiej (przekłady, studia i szkice, własna twórczość poetycka) położyli przede wszystkim Maksym Rylski i Mykoła Bażan”.²²

Do rangi symbolu z punktu widzenia polsko-ukraińskich stosunków literackich urasta dziedzictwo kulturowe Iwana Franki. To o nim napisze badacz:

„A weźmy np. puściznę jednego z najwybitniejszych twórców nowoczesnej literatury ukraińskiej Iwana Franki. Swoje pierwsze utwory w szkole, np. poemat *Jugurta*, napisał po polsku. W języku polskim pisał też wiersze liryczne oraz utwory satyryczne i powieści społeczno-obyczajowe (*Dla domowego ogniska*, *Lelum Polelum*). Jego artykuły, szkice, eseje, reportaże, recenzje, sprawozdania, notatki i różnego rodzaju informacje prasowe pisane po polsku i publikowane w wielu gazetach i czasopismach polskich (m. in. w «Kurierze Lwowskim», «Głosie», «Ateneum», «Kraju», «Kwartalniku Historycznym», «Pracy», «Przeglądzie Społecznym», «Przeglądzie Tygodniowym», «Przyjacielu Ludu»)

²¹ B. Białokozowicz, *Adam Mickiewicz jako poetycki symbol polsko-litewskiego i polsko-wschodniosłowiańskiego zbliżenia, porozumienia i współpracy*, [w:] *Słowo. Tekst. Czas. Materiały III Międzynarodowej Konferencji Naukowej, poświęconej 200-leciu urodzin Adama Mickiewicza i Aleksandra Puszkina* (Szczecin, 24–25 września 1998 r.), pod red. M. Aleksiejenki, Szczecin, Uniwersytet Szczeciński 1999, s. 11–21.

²² *Ibidem*, s. 18.

zajął znaczące miejsce w dziejach polskiej krytyki literackiej i publicystyce. Na całokształt dorobku Franki składa się ponad pięć tysięcy pozycji bibliograficznych, w tym przeszło tysiąc po polsku. Dodajmy do tego niezwykle obszerną korespondencję w języku polskim, a obraz będzie jeszcze pełniejszym. Pisał też po niemiecku i ogłaszał swoje prace krytycznoliterackie i publicystyczne w gazetach i czasopismach austriackich”.²³

Tak np. swój kontrowersyjny artykuł *Ein Dichter des Verrates (Poeta zdrady)* opublikował w 1897 roku w austriackim piśmie „Die Zeit” (nr 136), ukazującym się w Wiedniu. I ten właśnie złożony problem przeanalizował B. Białokozowicz w kontekście wzajemnych stosunków Iwana Franki i Jana Baudouina de Courtenay, zwłaszcza w świetle ich korespondencji.²⁴ Zagadnienie to zostało również obszernie potraktowane w jego referacie na Międzynarodowym Sympozjum UNESCO we Lwowie we wrześniu 1986 roku.²⁵

Na wyróżnienie zasługują też recenzje i omówienia prac ukrainistycznych pióra Bazylego Białokozowicza. Tytułem przykładu powołajmy się na celną analizę kultowej dla Ukraińców książki Jerzego Jędrzejewicza *Noce ukraińskie albo rodowód geniusza. Opowieść o Szewczence* (Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1966, 618 s.). Czytamy tam m. in.:

„Prezentowana tu książka wynikała z potrzeb wewnętrznych jej autora wypowiedzenia się w sprawach niezwykle ważnych i centralnych dla kultury ukraińskiej XIX wieku. *Noce ukraińskie albo rodowód geniusza* – to wynik wieloletnich studiów nad historią Ukrainy, nad życiem i twórczością Szewczenki, nad dziejami literatury ukraińskiej, to rezultat głębokich i wszechstronnych przemyśleń autora nad sprawami ukraińskimi. Fikcją literacką autor posługuje się w minimalnym stopniu, przeważnie każe przemawiać dokumentom, zaczerp-

---

²³ B. Białokozowicz, *Pogranicze i kresy w literaturze pięknej (Przyczynek do polsko-białoruskich i polsko-ukraińskich stosunków literackich)*, [w:] Зофье Налковской посвящается... Материалы научной конференции (16–18 мая 1989 года, Гродно), под общей ред. С. Ф. Мусиенко и С. А. Габрусевича, Минск, „Полымя” 1991, s. 28–29.

²⁴ Zob.: B. Białokozowicz, *Jan Baudouin de Courtenay i literatury słowiańskie*, „Z polskich studiów slawistycznych”, ser. 6: Literaturoznawstwo, folklorystyka, problematyka historyczna. Prace na IX Międzynarodowy Kongres Slawistów w Kijowie (1983), Warszawa, PWN 1983, s. 15–17; tenże, *Literatury słowiańskie w oczach Jana Baudouina de Courtenay*, [w:] Fiodor Dostojewski. *W setną rocznicę śmierci*, Rzeszów, Wydawnictwo WSP 1985, s. 82–84.

²⁵ Б. Бялокозович, *И. Франко и И. А. Бодуэн де Куртенэ*, [w:] *Иван Франко и мировая культура. Тезисы докладов Международного симпозиума (Львов, сентябрь 1986)*, Киев, Издательство „Наукова думка” 1986, s. 56–57.

niętym z bogatej literatury pamiętnikarskiej. Jędrzejewicz umiejętnie i przekonująco ukazuje, jak w trudach, bólach i mękach rodziła się nowoczesna ukraińska świadomość narodowa, której najgłębszym i najwierniejszym wyrazicielem w wieku XIX był syn ludu ukraińskiego, wieszcz narodowy Ukrainy – Taras Szewczenko. Jędrzejewicz w sposób niezwykle sugestywny i barwny przedstawił drogę życiową i twórczą poety i malarza ukraińskiego. Na wyróżnienie zasługuje wnikliwość *Nocy ukraińskich* w rozszyfrowaniu, wyjaśnianiu i komentowaniu okoliczności autobiograficznych oraz umiejętność konfrontowania myśli i dzieła Szewczenki z dokumentami historycznymi i źródłami pamiętnikarskimi. Jędrzejewicz szczególną uwagę zwrócił na proces kształtowania się świadomości narodowej Szewczenki, uwypuklił znaczenie folkloru ukraińskiego i kozackich tradycji wolnościowych wciąż jeszcze żywych w narodzie ukraińskim, ukazał wpływ lektury i realnego życia dnia powszedniego”.²⁶

Autor recenzji uwypuklił również walory literackie opowieści o Szewczence. Dzieło J. Jędrzejewicza ma charakter encyklopedyczny i chociaż zdarzają się częste, lecz w pełni uzasadnione, przeskoki z tematu na temat, z miejsca na miejsce – utwór zachowuje wyrazistą komunikatywność:

„Sam temat narzucał sposób wypowiedzania się jak najprostszy, ujęty w określone reguły estetyczne. Zamysł, kompozycja, styl są więc adekwatne. Styl został dostosowany do całej koncepcji dzieła. Autor w celu spotęgowania klimatu opowieści z lekka koloryzuje na styl dziewiętnastowieczny, co miejscami przypomina konwencję tradycyjną. Ale, z drugiej strony, książka zawiera krótkie, zwarte i lakoniczne sceny, epizody, fragmenty, akapity pisane już nie sposobem tradycyjnym, rozwlekłym, a raczej stylem współczesnym. Autor z drobnych skrawków rzeczywistości potrafi tu oszczędnymi środkami tworzyć wielkie obrazy. Właśnie w tym, moim zdaniem, widoczna jest świadoma chęć autora naśladowania doświadczeń neorealizmu włoskiego”.²⁷

Spośród wielu prac ukrainistycznych B. Białokozowicz wyróżnił także antologię R. Kyrceziwa i M. Hnatiuka *Українською музою натхненні. Польські поети, які писали українською мовою* (Київ, Радянський письменник 1971, 304).²⁸ Potraktował ją jako widomy dowód pobratymstwa polsko-ukraińskiego poświadczzonego ukraińskimi wierszami poetów polskich, w tym Antoniego Sta-

²⁶ B. Białokozowicz, *Ukraińskie noce*, „Nurt”, Poznań 1966, nr 11(19), s. 51.

²⁷ Ibidem. Zob. też recenzję B. Białokozowicza w języku białoruskim: *Польская апавесць пра Тараса Шаўчэнку*, „Ніва”, 1966, nr 26 (539), s. 4–5.

²⁸ B. Białokozowicz, *Ukraińska twórczość pisarzy polskich*, „Przegląd Humanistyczny”, R. 17, Warszawa 1973, nr 4(97), s. 160–164.

niślawskiego, Bohdana Józefa Zaleskiego, Kazimierza Józefa Turowskiego, Mieczysława Romanowskiego, Teofila Lenartowicza i Dionizego Bąkowskiego.

Bazylemu Białokozowiczowi zawdzięczamy opublikowanie prac bibliograficznych na temat polsko-ukraińskich stosunków literackich. Chodzi o takie przeglądy jak M. Chajęckiej i L. Jazukiewicz-Osełkowskiej – *Rossica, ukrainica i białorutenica na łamach „Kameny” (1933–1962)*²⁹ czy J. Hryckowiana – *Bibliografia przekładów i polskiej ukrainistyki literackiej za lata 1945–1985*.³⁰

Należy też adnotować znaczny wkład B. Białokozowicza do badań nad losami chrześcijaństwa wśród Słowian Wschodnich. Mam tu na myśli przede wszystkim takie jego prace jak *Milenium Chrztu Rusi*³¹ i *Tysiąclecie Chrztu Rusi w najnowszych badaniach polskich*.³² O unii brzeskiej niejednokrotnie pisał w swoich rozprawach i artykułach poświęconych Mikołajowi Janczukowi. Na szczególną uwagę zasługują tu jego rozprawy *Mikołaj Janczuk wobec kasaty unii na Podlasiu w 1875 roku*³³ oraz *Mikołaj Janczuk (1859–1921). Podlaski dialog kultur na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim – wczoraj i dziś*.³⁴ W pracach tych dokonał przeglądu różnych ocen unii brzeskiej na Podlasiu z okazji jej 400-lecia zarówno w historiografii polskiej jak i rosyjskiej, a także w ocenie Mikołaja Janczuka, i doszedł do następującego wniosku: „Historycznie ukształtowana i pogwałcona tradycja unijna spowodowała zdecydowany zwrot ku katolicyzmowi i polskości. Za przykładem wielu księży unickich, wychowanych w kulturze polskiej, ludność miejscowa w zdecydowanej większości nie chciała z administracyjnego nakazu przyjmować prawosławia – wołała przejść na katolicyzm i stopniowo uległa polonizacji”.³⁵

Autor odnotował tu wpływy na świadomość Janczuka nie tylko Tarasa Szewczenki, ale i ukraińskiego teatru oraz gry Marii Zańkoweckiej, dla której specjalnie napisał dramat *Не допоможуть і чари, як хто кому не до пари*. W tej rozprawie Białokozowicz również zacytował wiersz Janczuka *На безлімми в Лубнях 1911 року*, w którym między innymi czytamy:

²⁹ „Studia Polono-Slavica Orientalia. Acta Litteraria”, t. 8, 1984, s. 133–185.

³⁰ Ibidem, t. 12, 1990, s. 139–241.

³¹ „Slavia Orientalis” 1989, nr 3–4, s. 251–256.

³² Ibidem, 1990, nr 1–2, s. 183–206.

³³ *Unia brzeska: geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, pod red. R. Łuźnego, F. Ziejki i A. Kępińskiego, Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas” 1994, s. 378–415.

³⁴ *Prace Komisji Wschodniosłowiańskiej Polskiej Akademii Umiejętności*, t. 4, Kraków 1997, s. 109–140.

³⁵ Ibidem, s. 117.

„Аж тут Москва, – чортів їй триста!

Кричить: »ай ти сепаратиста!

Чи не забув, що москалям

Продав ти душу, мов той – хлам«”.³⁶

Autor zwrócił też uwagę na dialektologiczny dorobek Janczuka i na kontynuowanie jego dzieła przez obecnych literatów i uczonych z Podlasia. W tej pracy, tak jak i w monografii o Janczuku Białokozowicz zebrał i spożytkował znaczną bibliografię dotyczącą folklorystyki, dialektologii, literatury oraz historii Podlasia i Chełmszczyzny.³⁷ Profesorowi zawdzięczamy także odkrywcze studium *Mikołaj Janczuk jako badacz folkloru kornickiego na Podlasiu*.³⁸

W monografii o Mikołaju Janczuku podał interesujące informacje nie tylko o Szewcencie, ale i o Mykole Sumcowie, Mychajle Staryckim, Marku Kropywnyckim, Mykole Kostomarowie, Iwanie France, Mykole Łysence, Mychajle Drahomanowie i innych przedstawicielach nauki i literatury ukraińskiej. Zwrócił też uwagę na działalność wywodzących się z unicko-rusińskiego środowiska na Podlasiu przedstawicieli kultury polskiej – Antoniego i Mikołaja Mazanowskich, Ignacego Daniłowicza, Michała Bobrowskiego oraz Ignacego Bazylego Onacewicza. Pisał też o sądach Janczuka na temat dorobku Oskara Kolberga i Adolfa Chybińskiego.³⁹

W swoich licznych pracach, zwłaszcza o Mikołaju Janczuku, wzmiankował też o ukraińskich poetach z Podlasia – zarówno Południowego (Ołeksander Hawryluk, Stepan Sydoruk, Wołodymyr Bilczun, Iwan Ihnatiuk, Paweł Szepeluk, Tadej Korabowicz, ks. Jurij Ihnatiuk i inni), jak i Północnego (m. in. Jurij Hawryluk, Olha Pudlaszanka, Stepan Wakulewicz, Żenia Żabińska, Iwan Kiryziuk, Jurij Bajena, Petro Kiryziuk, Wasyl Petruczuk, Jurij Traczuk, Iwan Chwaszczewski, Iryna Borowyk, Olha Onacik, Hałyna Pasicznyk, Jewhenija Owsianiuk-Martyniuk).

Profesor B. Białokozowicz – sam jako Podlasianin – zna doskonale z autopsji złożone i niejednoznaczne problemy etniczne, narodowościowe i religijne swojej małej Ojczyzny. Jak nikt inny orientuje się wyśmienicie w stosunkach polsko-wschodniosłowiańskich na tym pogranicznym terenie. Jest zdecydowanym

³⁶ Ibidem, s. 128.

³⁷ Zob. o tym: M. Лесів, *Українські говірки у Польщі*, Варшава, Видавництво „Український архів” 1997, s. 328–329, 374, 400–401, 466, 479.

³⁸ *Folklor i pogranicza*, pod red. A. Staniszewskiego i B. Tarnowskiej, Olsztyn, Wyd. WSP 1998, s. 147–172.

³⁹ B. Białokozowicz, *Mikołaj Janczuk o Oskarze Kolbergu i Adolfie Chybińskim*, „Slavia Orientalis”, 1987, nr 3–4, s. 373–394.

i konsekwentnym przeciwnikiem wszelkich antagonizmów i konfliktów. Wypowiada się za konstruktywną współpracą ludzi o różnych poglądach i przekonaniach. Takt, zrozumienie i wysoka kultura humanistyczna charakteryzuje jego podejście oraz interpretacje współzależności i powiązań polsko-białorusko-rusińskich (ukraińskich) na Podlasiu. Dał temu w pełni przekonywający wyraz prowadząc w dniu 1 grudnia 2000 roku spotkanie z młodym i utalentowanym historykiem z Bielska Podlaskiego Jerzym Hawrylukiem w Centrum Kultury Słowiańskiej w Warszawie (dyrektor mgr Jan Zabrocki) na temat „Ludność ukraińska na Podlasiu”. Dzięki temu właśnie nie doszło do zbyt ostrych i awanturnicznych polemik na temat podlaskiego białorusko-ukraińskiego pogranicza kulturowego, na co się przecież zanosilo na początku tej imprezy. Niezaprzeczalny autorytet osobisty i naukowy Profesora B. Białokozowicza uczynił tu swoje, skierowując dyskusję na właściwe tory.

Ciekawą pozycję w dorobku B. Białokozowicza stanowi antologia *Jak unieść wierszem Twoją Chwałę. Polska w poezji radzieckiej* (1977). W antologii znalazły się poezje trzynastu poetów ukraińskich – M. Bażana, P. Tyczyny, M. Rylskiego, W. Sosiury, L. Dmyterki, D. Pawłycki, J. Dracza, L. Kostenko, W. Korotycza, L. Skyrdy, O. Szariwskiego, H. Knysza oraz I. Muratowa wraz z krótkimi notami o twórczości tych poetów. Wiersze wspomnianych autorów były tłumaczone przez T. Chróścielewskiego, J. Jędrzejewicza, W. Słobodnika, S. Strumph-Wojtkiewicza, K. A. Jaworskiego, J. Hordyńskiego, I. Sikiryckiego, J. Nieuważnego i innych. Pisał również o powiązaniach twórczych Jarosława Iwaszkiewicza z Ukrainą⁴⁰, o naukowym dorobku ukrainistycznym Przemysława Zwolińskiego.⁴¹

Już pobieżna kodyfikacja różnorodnych ukrainików profesora Bazylego Białokozowicza prowadzi do konkluzji, że wniósł on wybitny wkład do ukrainoznawstwa polskiego i do polsko-ukraińskich stosunków literackich.

---

⁴⁰ B. Białokozowicz, *Jarosław Iwaszkiewicz jako orędownik humanistycznej idei jedności kultur*, „Przegląd Rusycystyczny”, R. 2, Warszawa–Łódź 1979, z. 3 (7), s. 5–16.

⁴¹ B. Białokozowicz, *Pamięci Przemysława Zwolińskiego (26 IX 1914 – 4 XI 1981)*, „Przegląd Rusycystyczny”, R. 5, 1982, z. 1–4 (17–20), s. 315–323.